

UTICAJ PANDEMIJE COVID-19 NA PRIVREDU SRBIJE

EKSTERNI ŠOK

Pandemija virusa COVID-19 izazvala je recesiju u celom svetu, uključujući i privredu Srbije. To je bio veliki i neočekivani eksterni šok za sve privrede ove godine. Iako se trenutno čini da će negativan uticaj na srpsku privredu biti blaži od očekivanog, na srednji rok efekti krize su još uvek neizvesni. Naša privreda je potpuno uključena u evropsko tržište gde će realni BDP da se smanji za oko 7% ove godine, što je najveći pad od II svetskog rata do danas. Očekivani oporavak od samo 4,5% u sledećoj godini neće vratiti realni BDP u 2021. godini na nivo koji je postojao u godini pre krize. Izlazak iz recesije, u tom smislu, ne podrazumeva vraćanje na putanju dugoročnog rasta. To će morati nepovoljno da utiče i na privredu Srbije koja izvozi 55% svih svojih roba na tržište u EU.

Mnoge međunarodne institucije su prognozirale kretanje BDP i za Srbiju i za druge zemlje. EBRD je prognozirao pad BDP za -3.5%, MMF za -3%, Svetska banka između -2.5% i -5.3%, a Evropska komisija -4.1%. Međutim, sve ove prognoze su podložne kvartalnoj reviziji zbog velike neizvesnosti. Na osnovu kretanja BDP u prva tri kvartala ove godine, pad BDP će biti manji i to u rasponu između -1.2% i -1.5%. U poređenju sa očekivanim rastom od preko 4% pre izbijanja pandemije, godišnji gubitak potencijalnog BDP biće najmanje -6%, što se manje-više poklapa sa padom BDP u II kvartalu ove godine od -6.4%.

Nisu svi sektori podjednako pogođeni pandemijom. Prema oceni članica Saveta stranih investitora, 69% sektora čiju aktivnost prati Bela knjiga, je bilo odmah pogođeno pan-

demijom, dok je 31% sektora ostao bez neposrednog negativnog uticaja, ali sa mogućim posrednim i naknadnim negativnim posledicama.

OČEKIVANJA

Očekivanja privrednika su važna jer utiču na privrednu aktivnost. Mi smo to proverili u anketi među članicama Saveta. Jedna trećina članica Saveta učestvovala je u anketi u junu 2020. godine o tome šta očekuju od svoje delatnosti do kraja ove godine i u narednoj godini. Opšti je utisak da će pad njihove aktivnosti biti blag ove godine, uz znatno brži oporavak sledeće godine.

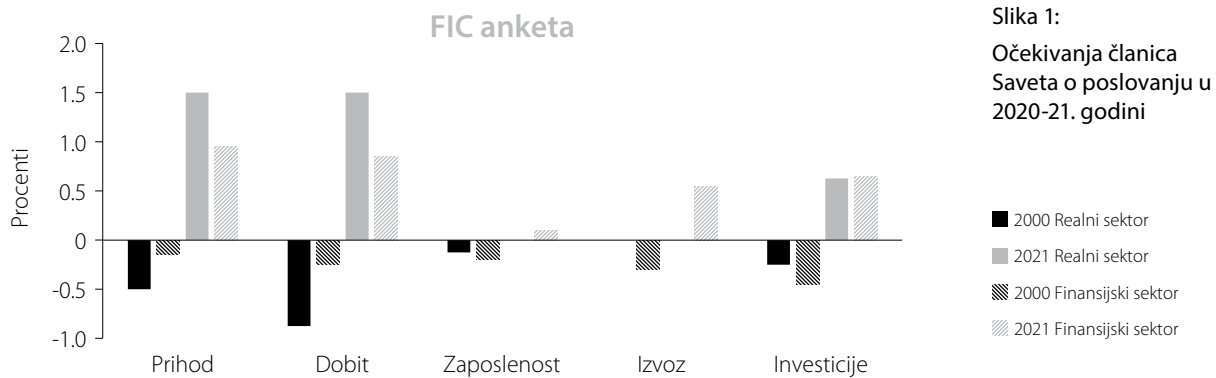
Kriza će više uticati na investicije, nego na izvoz i zaposlenost, a takođe, više će varirati profit nego poslovni prihod. U tim okvirima, finansijski sektor će biti manje pogođen, nego realni sektor. Ova anketa je urađena pre drugog talasa COVID-19 pandemije i objavljivanja podataka o drastičnom padu BDP u II kvartalu u EU i Srbiji. Rezultati ankete su prikazani u tabeli 1 i ilustrovani na slici 1.

Rezultat ove ankete se uklapaju u trenutno kretanje BDP. Međutim, neizvesno je koliko će se očekivanja o aktivnosti u 2021. godini stvarno ostvariti, jer još uvek ne znamo koliko će dugo pandemija da traje, kakve sve zdravstvene mere će morati da se preduzimaju i kakve će negativne efekte da izazovu. Napominjemo, takođe, da se struktura privrede u kojoj posluju anketirane članice Saveta razlikuje se od opšte strukture privrede Srbije. U anketi jedna trećina članica pruža usluge, a dve trećine se bavi aktivnošću u realnoj ekonomiji. U privredi Srbije, potpuno suprotno,

Tabela 1: Rezultati ankete članica Saveta o aktivnosti posle COVID-19 pandemije¹

Sektori	Godina	Prihod	Dobit	Zaposlenost	Izvoz	Investicije	Prosek
Finansijski sektor	2020	-0,50	-0,88	-0,13	0,00	-0,25	-0,35
Realni sektor	2020	-0,15	-0,25	-0,20	-0,30	-0,45	-0,24
Ponderisani prosek	2020	-0,28	-0,54	-0,19	-0,18	-0,47	-0,33
Finansijski sektor	2021	1,50	1,50	0,00	0,00	0,63	0,73
Realni sektor	2021	0,95	0,85	0,10	0,55	0,65	0,62
Ponderisani prosek	2021	1,20	1,21	0,07	0,38	0,63	0,70

¹ Poeni za kvantifikovanje odgovora su: 3 poena za veoma dobar rast, 2 za dobar rast, 1 za izvestan rast, 0 nema promena, izvestan pad nosi -1 poen, mali pad -2 poena i značajan pad -3 poena. U anketi su učestvovala 17 velikih kompanija (ponder 6 za veličinu), 9 srednjih kompanija (ponder 3) i 2 male firme (ponder 1). Iz realnog sektora 20 firmi, a 8 iz finansijskog sektora.

Slika 1:
Očekivanja članica
Saveta o poslovanju u
2020-21. godini

usluge obrazuju dve trećine BDP, a proizvodne delatnosti samo jednu trećinu. Podaci pokazuju da su usluge bile mnogo više pogođene nego proizvodnja u prva tri kvartala 2020. godine.

HITNOST PREPORUKA

U ovom izdanju Bele knjige nećemo dati Indeks Saveta institucionalnog napretka u 2020. godini. Iako je ovaj indeks zadobio veliko poverenje stručne javnosti, naša je odluka da preskočimo 2020. godinu i da nastavimo njegovo objavljivanje u 2021. godini. Razlog za ovakvu odluku je jednostavan i opravdan. Pandemija COVID-19 je sredinom marta prekinula uobičajenu aktivnost Vlade i drugih državnih institucija na poboljšanje privrednog ambijenta i usredsredila je njihovu aktivnost na borbu protiv zaraze i pružanje podrške preduzećima, preduzetnicima i građanima da lakše podnesu udar recesije. Savet podržava takvo angažovanje države i smatra da je zastoj u institucionalnim promenama izazvan eksternim faktorima. Zato nema smisla upoređivati dva nivoa institucionalnih promena, ove i prethodne godine, koji su potpuno neuporedivi.

Međutim, dalje unapređenje poslovnog ambijenta je dugoročna nužnost. Institucionalne promene moraju da omoguću strukturne promene u privredi i bolje efekte fiskalnih i monetarnih mera radi izlaska iz recesije. Zato su naši odbori rangirali hitnost preporuka u ovogodišnjoj Beloj knjizi.

Preporuke koje bi trebalo odmah usvojiti dobile su ponder 3, ponder 2 nose preporuke čija je hitnost prosečna, a preporuke čija hitnost nije velika nose ponder 1. Prosečnu vrednost ocenjene hitnosti primene preporuka nazvali smo Indeks prioriteta (PI).

U tabeli 2 rangirali smo sektore po hitnosti promene institucionalnog ambijenta, odnosno prema vrednosti Indeksa prioriteta.

Uz hitnost primene preporuka dodali smo i podatke o prošlogodišnjim skorovima i prosečno čekanje na primenu preporuka. Korelacija skorova i hitnosti preporuka je 0.09, a korelacija čekanja na primenu i hitnosti usvajanja novih preporuka -0.04. Koeficijenti korelacije imaju očekivane predznake, ali veoma nisku vrednost. Odlaganje primene prethodnih preporuka ili slabi rezultati u njihovoj primeni nisu motivisali članice Saveta da predlože šta treba što pre uraditi. Osnovni motiv je bila ocena koje institucionalne promene najbrže pomažu da se izađe iz postojeće recesije. Mi verujemo da je ovo veoma korisna informacija za Vladu.

U tom smislu, hitno su potrebne promene u oblastima zaštite podataka o ličnosti, trgovine, centralne evidencije stvarnih vlasnika, hipoteci i javnim nabavkama.

Drugi blok prioriteta obuhvata iznajmljivanje radne snage, energetski sektor, sanitarnu inspekciju, dualno obrazovanje, sudske postupke, javno-privatno partnerstvo, restituciju, propise o PDV i centralnu evidenciju privremeno ograničenih prava, problematične kredite i vezu osiguranja i drugih zakona.

U okviru izdvojenih šest oblasti, nekretnine i dalje zahtevaju brze promene. Sektor osiguranja, na drugoj strani, ima najmanje prioritete.

Interesantno je primetiti da poreski sektor ima prioritete promena ispod opšteg proseka. U poreskoj politici najveći problemi se ne nalaze u propisima i institucijama, a ne u fiskalnoj politici. Savet podržava napore Vlade da pomo-

Tabela 2: Rangiranje preporuka prema hitnosti primene u 2020/21.

Preporuke	Prosečan skor 2019	Prosečno čekanje na primenu preporuka u 2019	Indeks prioriteta: PI 2020
Sektori			
Zakon o zaštiti podataka o ličnosti	1,33	8,50	3,00
Trgovina	1,33	7,33	3,00
Nekretnine i izgradnja: Hipoteka i finansijski lizing nekretnina	1,00	4,00	3,00
Javne nabavke	1,00	4,00	3,00
Centralna evidencija stvarnih vlasnika	2,00	NA	3,00
Radno pravo: Iznajmljivanje radne snage	2,00	9,33	2,70
Hrana i poljoprivreda: Sanitarna i fitosanitarsna inspekcija	1,00	1,40	2,67
Energetski sektor	1,60	1,80	2,63
Dualno obrazovanje	1,33	2,00	2,60
Sudski postupci	1,20	4,38	2,60
Javno-privatno partnerstvo	1,40	3,00	2,50
Nekretnine i izgradnja: Restitucija	1,33	3,00	2,50
Porezi: Porez na dodatu vrednost	1,14	4,71	2,50
Centralna evidencija privremeno ograničenih prava	1,00	3,50	2,50
Problematicni krediti	1,67	2,67	2,50
Osiguranje: Povezani zakoni	1,00	1,60	2,50
Hrana i poljoprivreda: Zakon o bezbednosti hrane	1,33	2,83	2,43
Zakon o javnom beležništvu	2,67	1,67	2,40
Investiciona i poslovna klima	1,80	4,60	2,40
Nekretnine i izgradnja: Katastarski postupak	1,43	3,57	2,40
Radno pravo: Zakon o radu	1,00	3,14	2,33
Radno pravo: Rad stranaca	1,33	6,00	2,33
Zakon o platnim uslugama	1,33	2,00	2,30
Zakon o stečaju	1,57	3,43	2,25
Hrana i poljoprivreda: Deklarisanje prehrambenih proizvoda	1,33	2,00	2,25
Propisi o zaštiti životne sredine	1,83	5,33	2,22
Devizno poslovanje	1,14	3,14	2,20
Državna pomoć	1,33	7,00	2,20
Propisi o elektronskoj trgovini i digitalizacija	1,60	1,60	2,20
Farmaceutska industrija	1,65	3,45	2,20
Zaštita korisnika finansijskih usluga	2,00	5,00	2,17
Borba protiv nedozvoljene trgovine	1,71	3,12	2,14
Zaštita konkurencije	1,29	4,57	2,10
Tržište kapitala	1,67	3,33	2,00
Nekretnine: Građevinsko zemljište i izgradnja	1,80	4,60	2,00
Sprečavanje pranja novca	1,75	7,50	2,00
Hrana i poljoprivreda: Stočarstvo	1,50	1,00	2,00
Osiguranje: Autoosiguranje	1,50	6,00	2,00
Carine	1,40	1,00	2,00
Ljudski kapital	1,20	3,60	2,00

Preporuke	Prosečan skor 2019	Prosečno čekanje na primenu preporuka u 2019	Indeks prioriteta: PI 2020
Sektori			
Osiguranje: Zakon o osiguranju	1,00	3,50	2,00
Porezi: Poreski postupak	1,00	4,33	2,00
Radno pravo: Zapošljavanje invalida	1,00	7,67	2,00
Lizing	1,14	4,43	2,00
Porezi: Porez na dobit	1,57	6,43	1,88
Porezi: Parafiskalni nameti	2,00	4,60	1,83
Industrija nafte i gasa	2,20	4,40	1,83
Porezi: Porezi na imovinu	1,20	2,40	1,80
Zakon o privrednim društvima	1,17	4,17	1,80
Porezi: Porez na dohodak građana	1,33	3,50	1,75
Industrija privatnog obezbeđenja	1,67	5,00	1,70
Arbitražni postupci	1,33	4,33	1,67
Zakon o zaštiti uzbunjivača	1,00	3,33	1,67
Intelektualna svojina	1,67	3,67	1,60
Telekomunikacije	1,78	1,89	1,56
Transport	2,00	4,40	1,50
Zaštita potrošača	2,00	5,33	1,50
Radno pravo: Privremeni rad u inostranstvu	1,00	2,33	1,30
Osiguranje: Prirodne katastrofe i kompozitne usluge	1,00	2,50	1,00
Duvanska industrija	2,00	3,50	NA
PROSEK	1,47	4,03	2,17
Oblasti			
Nekretnine i izgradnja	1,44	3,79	2,48
Radno pravo	1,33	6,33	2,35
Ljudski kapital i dualno obrazovanje	1,25	2,80	2,30
Hrana i poljoprivreda	1,29	1,81	2,27
Porezi	1,36	4,49	2,01
Osiguranje	1,09	2,74	1,88

gne preduzećima i pojedincima da prebrode teškoće u postojećoj recesiji, ali istovremeno ističe da takva pomoć ima svoje granice koje određuje fiskalni deficit i javni dug. Ako se te granice pređu, cela privreda će biti izložena velikom riziku i makroekonomskoj nestabilnosti u kojoj niko neće dobro da prođe.

ANTIKRIZNA POLITIKA

Srbija je vodila u 2020. godini ekonomsku politiku slično drugim zemalja u borbi protiv recesije izazvane pandemijom COVID-19. Mere su bile prevashodno fiskalne i monetarne prirode. Savet ne dovodi u pitanje pozitivne efekte

ovih mera, ali konstatuje da je većina raspoloživog fiskalnog prostora već iskorišćena. Učinak je bio povoljan što se vidi na malom padu BDP, ali je imao značajne fiskalne troškove. Kako je ekonomija u recesiji, a javni dug u naglom porastu, prostor za buduće podsticajne mere je ograničen. Stoga su potrebne daljnje institucionalne reforme kako bi se ekonomija vratila održivom rastu i osigurala radna mesta. U tim okvirima Savet ovom Belom knjigom daje svoj doprinos formulisanju konkretnog paketa institucionalnih promena. Uz to naglašava da je potrebno hitno prevazići zastoje u procesu pridruživanja EU. To bi pozitivno uticalo kako na sklonost ulaganju stranih investitora, tako i na poboljšanje opšte poslovne klime.